

KS. PIOTR KULBACKI

MISTAGOGICZNY CHARAKTER ODNOWIENIA PRZYRZECZEŃ CHRZCIELNYCH

MYSTAGOGIC CHARACTER OF THE RENEWAL OF BAPTISMAL PROMISES

Abstract. The postconciliar turn towards baptismal spirituality is visible in appreciation of the renewal ritual of baptismal promises. In the early centuries of Christianity the very presence of catechumens during the first part of Sunday liturgy and the rite of sending them away reminded the congregation of the central role of the baptismal covenant in the life of Christians. The old division into the Mass of Catechumens and Mass of the Faithful was a reflection of that. Today the Church makes a reference to Baptism in the Sunday aspersion.

In the liturgical year cycle the period of paschal preparation (Lent) creates a parallel formation path for catechumens and the Christian faithful who accompany them. During the Easter Vigil, which constitutes the pivotal point of the liturgical year and the principal time for catechumens to get baptised, the whole Church renews baptismal promises. Parents and godparents renew them when children are baptised, while the youth do during Confirmation. Also the administration of Viaticum should be preceded by a renewal of the profession of faith. The renewal of baptismal promises is envisaged by a ritual celebrated during major exorcisms. The typical editions of postconciliar liturgical books provide the text of questions and suggest answers in the singular form, which implies a personalistic dimension of the renewal. It is an element of the permanent mystagogy of the Sacrament of Baptism.

Translated by Tomasz Pałkowski

Key words: liturgy; baptism; baptismal promises; Easter Vigil; sacraments; mystagogy.

Liturgiczna celebrowanie chrztu stanowi wydarzenie centralne w życiu chrześcijanina. Sakrament chrztu otwiera drogę do bezpośredniego i pełnego uczestnictwa w darze życia sakramentalnego, wyzwala z grzechu, czyni ochrzczonych synami Bożym i członkami Chrystusa, wszczepia ich w Kościół i włącza w eklezjalną misję¹. Chrzest jest aktem eklezjalnym, dlatego tak ważna jest

Ks. dr hab. PIOTR KULBACKI – adiunkt Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji: Aleje Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: PiotrKulbacki@oaza.pl

¹ Por. KKK 1213; *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwy-*

relacja już ochrzczonych do misterium chrztu świętego i ich udział w celebracji tego sakramentu. To ochrzczeni świadczą swym życiem o Chrystusie. Dokonujący się w dzisiejszych czasach zwrot ku duchowości chrzcielnej skłania do zbadania zawartych w obowiązujących w Polsce posoborowych księgach liturgicznych obrzędów odnowienia przyrzeczeń chrztu świętego z racji różnych okoliczności: w roku liturgicznym, podczas sprawowania sakramentów, w niedzielę oraz w innych okolicznościach. Niniejsze opracowanie ma na celu ukazanie miejsca i znaczenia tej liturgicznej praktyki, stanowiącej ważny element permanentnej mistagogii przymierza chrzcielnego.

1. CHRZEST DOROSŁYCH I CHRZEST DZIECI

Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do posoborowych *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* definiuje, że „wtajemniczenie chrześcijańskie dokonuje się stopniowo w społeczności wiernych, którzy przez rozważanie razem z katechumenami misterium paschalnego i pogłębienie własnego nawrócenia swoim przykładem prowadzą ich do pełniejszej uległości Duchowi Świętemu”². Oznacza to, że o owocność uczestnictwa kandydatów do chrztu w katechumenacie jest ściśle związana z procesem dokonującym się we wspólnocie już ochrzczonych. Zgłębianie przez nich misterium Chrystusa i wynikające stąd umacnianie własnego nawrócenia staje się świadectwem ich zmagania o wierność Ewangelii, które są przez całe życie udziałem każdego chrześcijanina. Katechumen nie jest poddawany jakiejś indoktrynacji religijno-moralnej, lecz zaproszony do życia wspólnoty doświadczającej na co dzień walki duchowej i nawracania się. Świadectwo wspólnoty nie wynika z deklarowania ideałów kandydatom pozostającym „na zewnątrz” gminy chrześcijańskiej, lecz poznają życie chrześcijańskie „od wewnątrz”. Powrót do eklezjalnej instytucji katechumenatu w okresie po Vaticanum II związany był także z kształtowaniem się w Kościele świadomości jego misji ewangelizacyjnej *ad intra* i *ad extra*³.

Postulat przywrócenia katechumenatu wynikał z rozwoju procesów laicyzacyjnych, traktujących religię przede wszystkim w kategoriach tradycji, bez

czajów diecezji polskich [= OChWD], Katowice: Księgarnia św. Jacka 1988, *Wprowadzenie ogólne*, nr 2; *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Wydanie trzecie [= OChD], Katowice: Księgarnia św. Jacka 2009, *Wprowadzenie ogólne*, nr 2.

² OChWD 4.

³ Por. PAWEŁ VI, Adhortacja *Evangelii nuntiandi* (8 XII 1975), Wrocław 2001, nr 15.

osobistej afirmacji. Jeszcze w starożytności, u progu wieków średnich, powszechną stała się praktyka chrztu niemowląt dokonywanego „w wierze rodziców”⁴. Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej miało przejąć rolę katechumenatu i stanowić rękomię wdrożenia w życie w wierze. W wieloletnim procesie rozwoju biologicznego, psychicznego, duchowego i religijnego dzieci uczestniczą spontanicznie w życiu rodziców – życiu ochrzczonych, żyjących Tajemnicą Paschalną Chrystusa i według niej dokonujących wyborów życiowych. Oznacza to, że przytoczoną wyżej definicję można odnieść do tak rozumianego „katechumenatu rodzinnego”⁵. Jego owocność zależy jednak od wierności przymierzu chrzcielnemu rodziców, stanowiących najbliższe środowisko „społeczności wiernych”.

W kontekście katechumenatu odnawianie przyrzeczeń chrzcielnych związane jest z permanentną ewangelizacją *ad intra* tych, którzy zostali ochrzczeni jako dorośli. Z kolei dla ochrzczonych w dzieciństwie, do czasu internalizacji decyzji ich rodziców, odnawianie przyrzeczeń stanowi element systematycznego dojrzewania w wierze osobistej.

2. KATECHUMENI NA ZGROMADZENIACH NIEDZIELNYCH

W świadectwach opisujących przebieg liturgii sprawowanej przez pierwsze gminy chrześcijańskie chrzest zajmuje wyjątkowe miejsce. Przykładem jest pochodząca z połowy II wieku *Apologia* św. Justyna – najstarszy tekst z czasów poapostolskich, zawierający opis celebracji liturgicznej. Św. Justyn relacjonuje w nim dwie wersje przebiegu zgromadzenia eucharystycznego. Pierwsza z związanych jest z udzielaniem chrztu, dopiero druga wersja prezentuje „zwyczajną” liturgię niedzielą⁶.

Zanim powszechną w późniejszych wiekach stała się praktyka chrztu niemowląt, w cotygodniowym liturgicznym zgromadzeniu niedzielnym odniesienie do chrztu angażowało uwagę i formację wszystkich wiernych. Co tydzień bowiem na głównym zgromadzeniu gminy chrześcijańskiej, niezależnie od innych specjalnych celebracji dla kandydatów do chrztu, właśnie podczas Mszy niedzielnej objawiali swą obecność katechumeni. Według

⁴ Por. W. PAŁĘCKI, *Pytanie o liturgię. Misterium liturgii w życiu Kościoła*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 59-61.

⁵ Por. P. KULBACKI, *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, s. 318-321.

⁶ Por. JUSTYN MĘCZENNIK, *Apologia*, w: M. MICHAŁSKI, *Antologia literatury patrystycznej*, t. I, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1975, s. 96-97.

opisu *Konstytucji Apostolskich* z końca IV wieku byli oni wzywani jako pierwsi do opuszczenia wspólnoty przed rozpoczęciem liturgii eucharystycznej. Dopiero po kolejnych modlitwach wstawienniczych wywoływano następne kategorie osób wprawdzie ochrzczonych, ale niedopuszczonych do udziału w Eucharystii (opętani i dręczeni przez duchy nieczyste, a po nich pokutnicy)⁷.

Obecność katechumenów – w starożytności stałego podmiotu zgromadzenia liturgicznego – w sposób szczególny oddziaływała na członków wspólnoty. W ten sposób świadomość centralnej roli chrztu i jego znaczenia dla życia chrześcijan była kształtowana na cotygodniowych zgromadzeniach liturgicznych. Misterium chrztu było w każdy Dzień Pański przywoływane w świadomości już ochrzczonych, uprztamniając im ich wybranie do wierności przymierzu i uzdolnienie tym samym do uczestnictwa w najważniejszym misterium wierzących – Ofierze eucharystycznej. Swe postawy życiowe systematycznie konfrontowali z misterium chrztu i związanymi z nim zobowiązaniami. Życie pierwszych chrześcijan było kształtowane przez duchowość eucharystyczną, ściśle powiązaną z duchowością chrzcielną⁸.

Ryt opuszczenia zgromadzenia liturgicznego przez katechumenów zanikł w naturalny sposób na Zachodzie, gdy powszechną stała się praktyka chrztu niemowląt i przestała funkcjonować instytucja katechumenatu. Liturgia wschodnia, mimo braku katechumenów, zachowała tę praktykę podczas celebracji np. Boskiej liturgii św. Jana Chryzostoma – przed rozpoczęciem Liturgii wiernych, gdy diakon wzywa: „Niech wyjdą katechumeni! Katechumeni, wyjdźcie! Niech wyjdą katechumeni! Niech nie pozostanie nikt z katechumenów”⁹. Ślady po tym obrzędzie zachowały się w mszale Piusa V, gdy liturgię dzielono na dwa zasadnicze etapy: przygotowawczy, czyli „Mszę katechumenów”, oraz właściwą Mszę, czyli „Mszę wiernych”. W posoborowym mszale Pawła VI zrezygnowano z tych terminów jako nie tylko nieadekwatnych do obecnej sytuacji pastoralnej, ale i niepokrywających się z obecnym podziałem Mszy Świętej na liturgię słowa i liturgię Eucharystii¹⁰. Zanik katechumenatu dokonał redukcji duchowości chrzcielnej odwołującej

⁷ Por. *Konstytucje Apostolskie*, Księga VIII, w: M. MICHAŁSKI, *Antologia literatury patrystycznej*, t. II, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1982, s. 346-350; zob. P. KULBACKI, *Modlitwa powszechna jako modlitwa wiernych*, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 1 (57) (2010), s. 141-144.

⁸ Por. B. MIGUT, *Duszpasterstwo eucharystyczne. Ujęcie teologiczno-liturgiczne*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006), z. 8, s. 301-324; P. KULBACKI, *Liturgia w formacji*, s. 406-408.

⁹ *Liturgie Kościoła Prawosławnego*, przeł. H. Paprocki, Kraków: Wydawnictwo „m” 2003, s. 81.

¹⁰ Por. P. KULBACKI, *Modlitwa powszechna*, s. 153-156.

się w podstawowej strukturze liturgii do doświadczenia przymierza wiary. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na nadanie po Soborze akcentu chrzcielnej aspersioni mszalnej. Nie ma ona już charakteru apotropaicznego, poprzedzającego celebrację Mszy św., lecz została włączona do niej jako niedzielny, paschalny obrzęd nawiązujący do chrztu. Obrzęd aspersioni zastępuje akt pokutny¹¹.

3. CHRZEST W CENTRUM ROKU LITURGICZNEGO

Zgodnie ze starożytną tradycją w centrum roku liturgicznego znajduje się Triduum Paschalne ze swą główną celebracją Wigilii Paschalnej. W okresie, gdy chrztu udzielano przede wszystkim dorosłym, był to podstawowy czas celebracji sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Wpłynęło to zasadniczo na kształt liturgii Nocy Paschalnej. Zanik katechumenatu i udzielanie chrztu dzieciom jako podstawowa forma inicjacji chrześcijańskiej nie zmieniły jednak chrzcielnego charakteru Wigilii Paschalnej, niezależnie od formy i pory jej celebracji¹². W ramach zamierzonej przez Piusa XII generalnej reformy liturgicznej dokonano w 1951 r. odnowienia Wigilii Paschalnej i dopiero w drugiej kolejności w 1955 r. całego Wielkiego Tygodnia wraz z *Sacrum Triduum*¹³. Reforma ta, zasymilowana przez mszał Pawła VI z 1970 r.¹⁴ i zgodnie z postulatami Ojców Soboru, została dopełniona przywróceniem katechumenatu¹⁵. Dokonało się to przez promulgację w 1972 r. typicznych *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*¹⁶. Od tej pory Wigilia Paschalna znów stanowi podstawowy czas udzielenia katechumenom sa-

¹¹ Por. *Obrzęd poświęcenia wody i pokropienia wiernych*, w: *Mszal Rzymski dla diecezji polskich* [= MDRP], Poznań: Pallottinum 2010, s. (2)-(5); P. KULBACKI, *The memory of baptism in the introductory rites of the Holy Mass*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 8, s. 64-65.

¹² Por. M. KUNZLER, *Liturgia Kościoła*, przeł. L. Balter, Poznań: Pallottinum 1999, s. 637-654.

¹³ Kongregacja Rytów dekretem *Dominicae Resurrectionis* (9 II 1951) zreformowała liturgię Wielkiej Soboty; dekretem *Maxima Redemptionis nostrae misteria* (16 XI 1955) wprowadzono reformę liturgii Wielkiego Tygodnia, obejmującą liturgię Triduum Paschalnego. *Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus* uwzględnił mszał Jana XXIII z 1962 r. Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Mediator Dei początkiem generalnej reformy liturgicznej Piusa XII*, „Roczniki Teologiczne” 55 (2008), z. 8, s. 143-162.

¹⁴ Por. M. AUGÉ, *Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele*, przeł. K. Stopa, Kraków: Wydawnictwo „Homo Dei” 2013, s. 150-153.

¹⁵ Por. KL 64;

¹⁶ *Ordo initiationis christianae adultorum*. Editio typica, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1972.

kramentów inicjacji chrześcijańskiej¹⁷. Należy w tym widzieć nie tylko powrót do tej starożytnej praktyki Kościoła, gdyż cały okres Wielkiego Postu, Triduum Paschalnego oraz Okres Wielkanocny zostały tak uporządkowane, aby cały Kościół co roku powracał do misterium chrzcielnego i wokół niego kształtował swą duchowość chrześcijańską.

Obrzęd udzielenia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej nie jest jedynym obrzędem chrzcielnym przewidzianym w mszale posoborowym podczas celebracji Wigilii Paschalnej. Równolegle mszał zawiera obrzęd odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych przez wiernych – już kiedyś ochrzczonych. Odnowienie przymierza chrztu i przygotowanie do niego należy odczytać paralelnie do przygotowania katechumenów i udzielenia im chrztu. Podobnie jak katechumeni wchodzą w Wielkim Poście w ostatni etap katechumenatu – okres oczyszczenia i oświecenia – przygotowujący ich bezpośrednio do przyjęcia chrztu, tak i wszyscy wierni, nim odnowią w Noc Paschalną przyrzeczenia chrztu, są przygotowani do tego przez liturgię Wielkiego Postu¹⁸.

Współczesne obrzędy katechumenatu przewidują w pierwszym jego okresie formację nawet kilkuletnią, choć może ona być znacznie skrócona¹⁹. Ściśle powiązано drugi okres katechumenatu – okres oczyszczenia i oświecenia – z czasem wielkopostnej drogi *metanoi* wiernych ochrzczonych. Korelacja ta uwidacznia się od początku Wielkiego Postu. Tradycja wiąże go z obrzędem „wybrania” kandydatów rozpoczynającym okres bezpośredniego przygotowania do chrztu²⁰. Z kolei obrzęd posypania głów popiołem wprowadzał ochrzczonych w ducha pokuty i nawrócenia²¹.

Szczególny wymiar mają niedziele III, IV i V Wielkiego Postu, w które w starożytności odbywały się trzy główne skrutynia kandydatów do chrztu. W te dni odczytywano perykopy ewangelijne o niewidomym, Samarytance i wskrzeszeniu Łazarza. Obecnie te perykopy zostały przywrócone w liturgii w cyklu A trzyletniego cyklu niedzielnych czytań mszalnych, ale ze względu na ich doniosłość mogą być odczytywane co roku, a powinno to nastąpić w przypadku obecności katechumenów²². Ochrzczeni, podejmując tę samą co katechumeni tematykę, przygotowują się i uczestniczą w sakramencie pokuty i pojednania, znajdując pomoc w ludowych formach pobożności (reko-

¹⁷ Por. OChWD 208; KPK 856, 866.

¹⁸ Por. MRDP 171-179.

¹⁹ Por. OChWD 98

²⁰ Por. OChWD 133, 139.

²¹ Por. M. AUGÉ, *Rok liturgiczny*, s. 167-168.

²² Por. OChWD 157-159, 160, 167, 174; MRDP 65''-67''; *Lekcjonarz mszalny*, t. II, Poznań-Warszawa: Pallottinum 1973, s. 68-73, 101-106, 134-139.

lekcje, nabożeństwa pasyjne)²³. Ochrzczeni w Wielkim Poście są zaproszeni nie tylko do towarzyszenia katechumenom na drodze intensywnego okresu oczyszczenia i oświecenia, lecz także by sami odnowili doświadczenie drogi nawrócenia. Dla większości wiernych ochrzczonych w dzieciństwie początkowo będzie to pierwotne doświadczenie tej drogi, dokonujące się wraz z rozwojem osobowym, a po dojściu do dojrzałości chrześcijańskiej i przyjęciu pozostałych dwu sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego można uznać, że doroczny cykl pełni funkcję permanentnej formacji chrzcielnej. Ponieważ pedagogia chrześcijańskiej *metanoi* odwołuje się do prawdy o skłonności człowieka do grzechu i potrzeby stałego nawracania się, dlatego Kościół proponuje w liturgii cykliczny powrót do podstawowych tematów podejmowanych w starożytnych katechezach chrzcielnych dla katechumenów.

4. LITURGIA CHRZCIELNA W WIGILIĘ PASCHALNĄ

Liturgia Wigilii paschalnej składa się z czterech części: liturgii światła, liturgii słowa, liturgii chrzcielnej i liturgii eucharystycznej²⁴. Liturgia chrzcielna przewiduje kilka wersji: 1° gdy są dorośli kandydaci do chrztu; 2° gdy odbywa się chrzest dzieci; 3° gdy błogosławi się wodę chrzcielną, lecz nie ma kandydatów do chrztu; 4° gdy błogosławi się wodę nieprzeznaczoną do chrztu²⁵. Obrzęd błogosławienia wody chrzcielnej ma charakter rozbudowany. Po litanii błagalnej (przyzywającej wstawiennictwa świętych) następuje modlitwa błogosławienia, której podstawowa formuła jest podana w mszale i *Obrzędach wtajemniczenia*. Mszał, przewidując użycie tej formuły podczas Wigilii Paschalnej, mówi o jedno- lub trzykrotnym wstawianiu paschału do wody, ilustrującym podczas ostatniej prośby myśl o dokonującym się przez chrzest pogrzebaniu razem z Chrystusem w Jego śmierci i powstawaniu z Nim do nowego życia. Poza Wigilią Paschalną podczas tej modlitwy celebrans tylko prawą ręką dotyka wody lub przewidziane jest zastosowanie innych formuł²⁶.

Według mszału po błogosławieństwie wody chrzcielnej następuje chrzest i bierzmowanie, bezpośrednio poprzedzone wyrzeczeniem się szatana i pytaniami o wiarę²⁷. Jeśli nie odbywał się chrzest ani nie błogosławiono wody

²³ Por. M. AUGÉ, *Rok liturgiczny*, s. 171.

²⁴ Por. MRDP, s. 150.

²⁵ Por. MRDP, s. 171-172.

²⁶ Por. MDRP, s. 172-177; OChWD 213-215.

²⁷ Por. MDRP, s. 177.

chrzcielnej, mszał przewiduje inną formułę błogosławieństwa wody do pokropienia²⁸. Kolejnym elementem liturgii chrzcielnej po zakończeniu obrzędów chrztu i bierzmowania (wraz z obrzędami wyjaśniającymi)²⁹ lub gdy ich nie sprawowano, bezpośrednio po błogosławieństwie wody, następuje odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych przez wszystkich uczestników liturgii³⁰. Zgodnie z rubrykami dokonują tego aktu stojąc i trzymając w rękach zapalone świece. Mszał proponuje wzór wprowadzenia wygłaszanego przez kapłana, które wyraźnie umiejscawia odnowienie przyrzeczeń w kontekście przebytej drogi wielkopostnego przygotowania. Powołuje się ono na osobistą decyzję wiernych:

Drodzy bracia i siostry, przez misterium paschalne zostaliśmy w sakramencie chrztu pogrzebani wspólnie z Chrystusem w Jego śmierci, aby razem z Nim wkroczyć w nowe życie. Po ukończeniu czterdziestodniowego postu, odnowmy przyrzeczenia chrztu świętego, w których niegdyś wyrzekliśmy się złego ducha i jego spraw, a przyrzekliśmy służyć Bogu w świętym Kościele katolickim³¹.

Następnie zwraca się do zgromadzonych w pytaniach, które są stawiane w drugiej osobie liczby pojedynczej, odpowiedź zaś jest udzielana wspólnie, ale w pierwszej osobie liczby pojedynczej: „A zatem pytam każdego z was: Czy wyrzekasz się...” – „Wyrzekam się.” Pytania te dotyczą wyrzeczenia się grzechu i jego źródeł – zła i szatana. Następnie padają pytania: „Czy wierzysz...” – „Wierzę”. Pytania te zawierają formułę wyznania wiary podzielonego według klucza trynitarnego³². Po uzyskaniu twierdzących odpowiedzi kapłan kończy:

Bóg wszechmogący, Ojciec naszego Pana Jezusa Chrystusa, który nas odrodził z wody i Ducha Świętego, i który udzielił nam odpuszczenia grzechów, niech nas strzeże swoją łaską w naszym Panu Jezusie Chrystusie, na życie wieczne³³.

Wówczas wszyscy wypowiadają aklamację „Amen”. Rubryka wskazuje, że następuje pokropienie ludu, czemu towarzyszy śpiew pieśni związanej treściowo z sakramentem chrztu³⁴.

²⁸ Por. MDRP, s. 177-178

²⁹ Por. OChWD 223-231.

³⁰ Por. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* [= CLPB], Katowice: Księgarnia św. Jacka 2013, nr 375-376.

³¹ MDRP, s. 178.

³² Por. MDRP, s. 178-179. Dawniej pytania i odpowiedzi w Wigilię Paschalną formułowano w *pluralis*; por. *Missale Romanum*, Romae–Tornaci–Parisiis–Neo Eboraci [1957], s. 215.

³³ MDRP, s. 179.

³⁴ Por. MDRP, s. 179.

Należy zauważyć, że *Obrzędy wtajemniczenia* dla tych, którzy mają przyjąć chrzest, proponują teksty wyrzeczenia się zła w trzech wersjach, z których trzecia odpowiada formule przewidzianej w mszale do odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych³⁵. Wyznanie wiary poprzedzające chrzest odpowiada formule w mszale³⁶. Natomiast *Obrzędy wtajemniczenia* nie podejmują *explicite* zagadnienia odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych przez pozostałych uczestników zgromadzenia liturgicznego w Wigilię Paschalną lub podczas liturgii chrztu proponowanej w innym terminie.

Eklezjalny i wspólnotowy wymiar katechumenatu oznacza, że wspólna droga ochrzczonych i katechumenów prowadzi do wzajemnego umacniania się³⁷. Zwracają na to uwagę *Obrzędy wtajemniczenia*, podkreślając, że neofici, wchodząc głębiej we wspólnotę wierzących, powinni przekazać jej „świeże spojrzenie na sprawy wiary i dostarczyć nowych pobudek dla jej ożywienia”³⁸.

W liturgii do niedawna nawiązywano bezpośrednio do dawnej tradycji katechumenalnej, gdy neofici przychodzili na specjalne przeznaczone dla nich katechezy. Literatura patrystyczna przekazała nam wiele tzw. katechez mistagogicznych, wyjaśniających to, co dokonano się w Noc Paschalną podczas sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Przez cały następujący po Wielkanocy tydzień, zwany „białym”, aż do niedzieli zwanej *Dominica in Albis*, neofici przychodzili w białych szatach chrzcielnych³⁹. Po posoborowej reformie mszału pozostało tylko wspomnienie nowo ochrzczonych, odmawiane od Wigilii Paschalnej przez całą Oktawę Wielkanocną w I-III Modlitwie Eucharystycznej⁴⁰.

5. ODNOWIENIE PRZYRZECZEŃ CHRZCIELNYCH W OBRZĘDACH CHRZTU DZIECI

Dla podkreślenia paschalnego charakteru chrztu zaleca się udzielanie go dzieciom w Wigilię Paschalną lub w niedzielę⁴¹. Odnowienie przyrzeczeń

³⁵ Por. OChWD 217

³⁶ Por. OChWD 219

³⁷ Por. Cz. KRAKOWIAK, *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, s. 287-290.

³⁸ Por. OChWD 4; 39.

³⁹ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. II: *Liturgia i czas*, Poznań: Pallottinum 2013, s. 120.

⁴⁰ Por. MDRP, s. 307*, 318*, 325*.

⁴¹ Por. OChD 9.

chrztu przewidziane w posoborowym *Obrzędzie chrztu dzieci* ma podwójny wymiar, gdyż równocześnie stanowi deklarację rodziców, chrzestnych, a także zgromadzonej wspólnoty⁴². Poprawka do edycji typicznej *Obrzędów chrztu dzieci*, wprowadzona w 2013 r., zastępująca w obrzędach powitalnych określenie *communitas christiana* (wspólnota chrześcijańska) na *Ecclesia Dei* (Kościół Boży), ma na celu podkreślenie, że dziecko jest przyjmowane do wspólnoty całego Kościoła Bożego⁴³. Wiara Kościoła stanowi fundament udzielania chrztu dzieciom nieposiadającym jeszcze używania rozumu czy będących poniżej wieku rozeznania, co wpływa na ograniczoną prawnie możliwość dania osobistej odpowiedzi⁴⁴.

Obrzędy chrztu dzieci podają wskazania odnośnie do modlitwy dziękczynnej nad będącą już do dyspozycji wodą chrzcielną lub też proponują formułę jej poświęcenia⁴⁵. Następnie celebrans zwraca się do rodziców i chrzestnych, podkreślając ich rolę w wychowaniu chrześcijańskim. O ich gotowość do podjęcia się tej roli byli już interpelowani w obrzędach przyjęcia dzieci przed wprowadzeniem ich do kościoła. Odwołując się do tej deklaracji, celebrans wzywa ich samych do wyrzeczenia się zła i wyznania wiary:

Drodzy rodzice i chrzestni, przyniesione przez was dziecko przez sakrament chrztu od miłującego Boga otrzyma nowe życie z wody i z Ducha Świętego. Starajcie się wychować je w wierze tak, aby zachować w nim to Boże życie od skażenia grzechem i umożliwić jego ustawiczny rozwój. Jeśli więc, kierując się wiarą, jesteście gotowi podjąć się tego zadania, to wspominając swój własny chrzest, wyrzeknijcie się grzechu i wyznajcie wiarę w Jezusa Chrystusa. Jest to wiara Kościoła, w której wasze dziecko otrzymuje chrzest⁴⁶.

Pytania stawiane rodzicom i chrzestnym, takie same jak w mszale przy odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych w Wigilię Paschalną, są formułowane w liczbie mnogiej i odpowiedzi na nie sugerowane w polskim tłumaczeniu *Obrzędów* brzmią „wyrzekamy się” i „wierzymy”⁴⁷. Należy tu podkreślić, że liczba mnoga w odpowiedziach nie odpowiada edycji typicznej. Wprawdzie pytania są stawiane w języku łacińskim także w liczbie mnogiej: *abrenuntiatitis?* oraz *credititis?*, sugerowane odpowiedzi są jednak podane w liczbie

⁴² Por. KPK 868 §1 n.1°

⁴³ Por. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, *Dekret wprowadzający zmiany do Obrzędów chrztu dzieci* (6 III 2014), „Anamnesis” 20(2014) nr 4, s. 30.

⁴⁴ Por. KPK 852.

⁴⁵ Por. OChD 53-55.

⁴⁶ OChD 56.

⁴⁷ Por. OChD 57-58.

pojedynczej: *abrenuntio* oraz *credo*⁴⁸. Podobnie w obrzędach niemieckich na pytania sformułowane w liczbie mnogiej *widersagt ihr?* oraz *glaubt ihr?* odpowiedzi przewidziane są w liczbie pojedynczej: *ich widersage* oraz *ich glaube*⁴⁹. Tłumaczenie polskie przez odpowiedzi w liczbie mnogiej osłabia personalistyczny charakter odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych⁵⁰, tym bardziej że cały Kościół jako podmiot wiary zostaje wskazany na zakończenie interogacji, gdyż do tych deklaracji dołącza się celebrans w słowach:

Taka jest nasza wiara. Taka jest wiara Kościoła, której wyznawanie jest naszą chlubą, w Chrystusie Jezusie, Panu naszym⁵¹.

Wszyscy zgromadzeni potwierdzają swoją wiarę aklamacją „Amen”. Rubryka podkreśla, że można użyć innej formuły potwierdzenia przez zgromadzonych ich wiary, np. śpiewając odpowiednia pieśń⁵².

Zakłada się, że rodzice, wspomagani przez chrzestnych, dają wystarczającą rękojmię wdrożenia dziecka w życie chrześcijańskie⁵³. Dla wielu z nich jednak nie wystarcza krótka, jednorazowa katecheza przedchrzcielna, ograniczona do pouczenia o obowiązkach rodziców i chrzestnych. Należy zatem postawić ważne pytanie o sposób weryfikacji nie tylko formalnej, ale faktycznej zdolności płynącej z życia wiarą do podjęcia funkcji rodziców chrzestnych⁵⁴. Dla wielu rodziców udzielenie ich dziecku sakramentu wiary może stać się doskonałą okazją do ewangelizacji i wprowadzenia ich w elementy procesu formacji mistagogicznej. Wymaga to jednak powrotu do centralnej roli chrztu w praktyce pastoralno-liturgicznej⁵⁵.

⁴⁸ Por. *Ordo baptismi parvulorum*. Editio typica altera, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1986, nr 57-58.

⁴⁹ Por. *Die Feier der Kindertaufe. In den Bistümern des Deutschen Sprachgebietes*. Zweite authentische Ausgabe auf der Grundlage der Editio typica 1973, Freiburg–Basel–Wien: Herder; Regensburg: Friedrich Pustet; Freiburg (Schweiz): Paulus; Salzburg: St. Peter; Linz: Veritas 2007, nr 56-57.

⁵⁰ Por. M. LOCHBRUNNER, *Das Sakrament der Taufe*, w: *Christus in den Sakramenten der Kirche*, red. W. Brandmüller, Aachen: MM-Verlag 1998, s. 67-68; Z. GŁOWACKI, *Dlaczego sakramenty potrzebują wiary?*, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 2 (58) (2011), s. 44-47.

⁵¹ OChD 59

⁵² Por. OChD 59; CLPB 459.

⁵³ Por. KPK kan. 851 n. 2°

⁵⁴ Por. F. BLACHNICKI, *Katechumenat drogą dojrzewania*, w: TENŻE, *Sympatycy czy chrześcijanie? Katechumenat na dzisiejszą godzinę*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie Instytutu im. ks. Franciszka Blachnickiego 2003, s. 21-22.

⁵⁵ Por. A. ŻĄDŁO, *Wciąż nieodkryte bogactwa posoborowej liturgii Kościoła*, w: *Reforma i odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II*, (Studia liturgiczne 9), red. Cz. Krakowiak, W. Pałęcki, Lublin: TN KUL 2013, s. 70.

Ważną propozycję mistagogiczną zawiera nowy obrzęd chrztu dzieci przewidziany dla diecezji języka niemieckiego. Przewiduje on dwie formy udzielania chrztu dzieciom. Pierwsza z nich to zgodna z rytuałem rzymskim formuła jednorazowego obrzędu. Druga, alternatywna, podana w dodatku, to obrzęd dwustopniowy⁵⁶. Pierwszy stopień obejmuje wówczas obrzędy wstępne (powitanie i pytanie o wybrane imię dziecka), liturgię słowa oraz obrzęd „otwarcia drogi” – rozpoczęcia przygotowania do chrztu – zawierający deklarację rodziców gotowości wychowania swego dziecka w wierze oraz deklarację chrzestnych ich gotowości towarzyszenia rodzicom w tym procesie. Obrzędy stopnia pierwszego zawierają konkluzję celebransa, że dzieci w przyszłości same powinny dać jeszcze raz własną odpowiedź wiary. Obrzędowi towarzyszą znaki wzorowane na obrzędzie przyjęcia do katechumenatu: włożenie rak i egzorcyzm oraz obowiązkowe namaszczenie olejem katechumenów. Po „otwarciu drogi” rodzice i chrzestni uczestniczą przez kilka miesięcy w katechezie odnawiającej ich wiarę i przygotowującej ich do wyrzeczenia się złego ducha i wyznania wiary, które nastąpią bezpośrednio przed chrztem podczas drugiego stopnia obrzędów. Wówczas rodzice wyrażają wobec Kościoła swe oczekiwanie co do swego dziecka i w odpowiedniej oprawie liturgicznej odbywa się chrzest tak jak w jednostopniowym obrzędzie według edycji typicznej. Propozycja kilkumiesięcznego okresu rozwoju w wierze rodziców i chrzestnych, prowadzącego do świadomego wyznania wiary i odnowienia przez nich zobowiązań chrzcielnych, nawiązuje do wielostopniowego katechumenatu, choć formacja ta bezpośrednio skierowana jest do wychowawców dzieci⁵⁷.

6. INICJACYJNY CHARAKTER PIERWSZEJ KOMUNII ŚWIĘTEJ

Pierwsze pełne uczestnictwo we Mszy św. zwane jest tradycyjnie Pierwszą Komunią św. Mamy tu do czynienia z kolejnym komponentem inicjacji chrześcijańskiej. Eucharystia udzielana jako Pierwsza Komunia św. nie różni się istotowo od każdej Komunii św., dlatego księgi liturgiczne Kościoła nie podają żadnego obrzędu udzielania Pierwszej Komunii św. Jedynie *Obrzędy*

⁵⁶ *Die Feier der Kindertaufe*, nr 161-200.

⁵⁷ Por. P. KULBACKI, *Dwustopniowy obrzęd chrztu dzieci*, w: *Quod itaque Redemptoris nostri conspicuum fuit, in sacramenta transivit. Sakramenty w misterium Kościoła. Księga dedykowana Księdzu Profesorowi Czesławowi Krakowiakowi z okazji siedemdziesiątych urodzin*, red. B. Migut, Z. Głowacki, W. Pałęcki, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 271-282.

chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych zachęcają, aby nowo ochrzczeni przyjmujący podczas jednej celebracji sakramenty wtajemniczenia „przyjęli Komunię św. pod dwiema postaciami razem ze chrzestnymi, z rodzicami, współmałżonkiem oraz z świeckimi katechetami”⁵⁸. Obrzędy dodają, że „przed Komunią św., to znaczy przed wezwaniem «Oto Baranek Boży» Celebrans może krótko przypomnieć nowo ochrzczonego wielkość tego misterium, które jest szczytem wtajemniczenia i ośrodkiem całego życia chrześcijańskiego”⁵⁹.

W przypadku Pierwszej Komunii św. dzieci wzorców mistagogii chrzcielnej należy szukać w pomocach wydawanych w Kościołach partykularnych – diecezjalnych podręcznikach nabożeństw, zwanych niekiedy „agendami liturgicznymi”, które zawierają opis celebracji związanych z tą okolicznością. Na przykład w *Agendzie liturgicznej Diecezji Tarnowskiej* przewiduje się odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych w święto Chrztu Pańskiego, w Uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP (8 grudnia) lub w III niedzielę Wielkiego Postu. Dzieci przychodzą wówczas z rodzicami i – jeśli to możliwe – z chrzestnymi, przynoszą świecę chrzcielną i białą szatę od chrztu przypiętą na lewym boku, w prezbiterium ustawia się paschał. *Agenda* proponuje, aby w miejsce aktu pokuty miała miejsce aspersion mszalna, po homilii zaś nastąpiło chrzcielne wyznanie wiary. Wprowadzenie do niego przypomina o zobowiązaniu rodziców i chrzestnych do wychowania dzieci w wierze. Następnie celebrans, zwracając się do dzieci, podkreśla, że „teraz nadeszła chwila, byście same wyznały wiarę i wyrzekły się zła”, co dokona się przy zapalonych od paschału świecach. Pytania zadawane dzieciom zostały zaczerpnięte z odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych w mszale w Wigilię Paschalną i odpowiadają pytaniom zawartym w *Obrzędach chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*⁶⁰. Pytania i odpowiedzi są, tak jak w mszale i w *Obrzędach*, sformułowane w liczbie pojedynczej oraz uzupełnione potwierdzeniem zgodności tego wyznania z wiarą Kościoła zaczerpniętym z *Obrzędów chrztu dzieci*: „Taka jest nasza wiara...”⁶¹. *Agenda* proponuje odniesienie do chrztu w niedzielę Pierwszej Komunii św. podczas „stacji” przed

⁵⁸ OChWD 234. Upoważnienie to stało się bardziej oczywiste wobec poszerzenia możliwości udzielania Komunii św. pod dwiema postaciami; por. OWMR 281-287; zob. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *La Comunione sotto le due specie*, „Notitiae” 37 (2001) s. 256-258; Cz. KRAKOWIAK, *Komunia święta pod dwiema postaciami*, „Anamnesis” 8 (2002), nr 2 (29), s. 70-73.

⁵⁹ OChWD 234.

⁶⁰ Por. MRDP, s. 178-179; OChWD 217 Formuła C.

⁶¹ Por. *Agenda Liturgiczna Diecezji Tarnowskiej* [= ALDT], red. B. Margański, R. Biel, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos” 2002, s. 344-345; OChD 59.

kościółem – w duchu dziękczynienia za chrzest następuje pokropienie wodą święconą oraz błogosławieństwo rodziców, nawiązujące do znaku krzyża uczynionego przez nich w obrzędach wstępnych chrztu⁶². Po homilii następuje ponowne odnowienie przyrzeczeń chrztu według wzoru zastosowanego kilka miesięcy wcześniej⁶³. Ponowne odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych według tegoż wzoru ma nastąpić w rocznicę Pierwszej Komunii św. Wówczas kapłan wprowadza do obrzędu w sposób podkreślający podmiotowość dzieci:

Jak przed kilku laty rodzice, trzymając was na rękach, stali wokół chrzcielnicy, tak i wy teraz stańcie przed ołtarzem wokół świecy paschalnej i odnowcie przyrzeczenia chrzcielne, odpowiadając każdy za siebie⁶⁴.

Inne agendy proponują obrzęd w dniu Pierwszej Komunii św. także po homilii. Zaproponowane dwa pytania o wyrzeczenie się zła stanowią skróconą wersję nawiązującą do drugiej formuły zaczerpniętej z *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Pytania odnośnie do wyznania wiary są także zredukowane do dwu. Pytania te są postawione w liczbie mnogiej i odpowiedź na nie też jest przewidziana w liczbie mnogiej, co wobec zapowiedzi samodzielnego wyznania wiary znacznie osłabia ich wymowę. Pytania te są dopełnione składanymi w liczbie mnogiej przyrzeczeniami dotyczącymi obowiązków życia religijno-moralnego dzieci⁶⁵.

Kolejna propozycja zawarta w diecezjalnych podręcznikach nabożeństw sugeruje, by podczas uroczystości pierwszokomunijnej – przed wejściem do Kościoła – dzieci zostały pokropione wodą pobłogosławioną, która przypomina ich chrzest. Formalne odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych przewidziane jest w Rocznicy Pierwszej Komunii św. Wówczas po homilii dzieci zapalają świece, ich przedstawiciele podchodzą do chrzcielnicy, gdzie są zadawane pytania zaczerpnięte z mszału, z odnowienia przyrzeczeń w noc paschalną. Pytania są uzupełnione potwierdzeniem zobowiązań religijno-moralnych (abstynencji dzieci i młodzieży). Pytania i odpowiedzi są sformułowane w liczbie pojedynczej⁶⁶.

⁶² Por. ALDT, s. 347-348; OChD 41.

⁶³ Por. ALDT, s. 349-350.

⁶⁴ ALDT, s. 362-363.

⁶⁵ Por. *Służba Boża w Diecezji Drohiczyńskiej*, red. T. Syczewski, Drohiczyń: Drohiczyńskie Wydawnictwo Diecezjalne 1996, s. 319-320; *Nabożeństwa diecezji katowickiej. Agenda liturgiczna*, red. D. Zimoń, Ch. Busz, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1987, s. 337-339.

⁶⁶ Por. *Porządek nabożeństw w Diecezji Siedleckiej*, red. K. Matwiejuk, Siedlce: Diecezjalna Kuria Biskupia 2000, s. 354-356.

Powyższa analiza kilku agend diecezjalnych wykazała zastosowane w nich różnorodne rozwiązania obrzędu odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych. Jak już wspomniano, księgi liturgiczne nie podają żadnych wskazań związanych z Pierwszą Komunią św., postulat jednak takiego obrzędu przy kolejnym sakramencie inicjacji chrześcijańskiej wydaje się oczywisty. Szkoda, że żaden z analizowanych wzorców nie koreluje z procesem przygotowania do sakramentu pokuty, który jest integralnym komponentem przygotowania do Pierwszej Komunii św. Kościół wymaga przyjęcia sakramentu pokuty i pojednania przed Pierwszą Komunią św., nawet jeśli przy braku grzechu ciężkiego obiektywnie nie byłby konieczny. Praktyki przeciwne zostały stanowczo odrzucone przez Stolicę Apostolską⁶⁷. Dlatego warto zwrócić uwagę na realizowaną przez ks. S. Hartlieba formację do Pierwszej Komunii św. ściśle skorelowaną z mistagogią roku liturgicznego i *Obrzędami chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Przewiduje ona skrutynia chrzcielne (wokół znaków krzyża, białej szaty i światła), sakrament pokuty i okres mistagogii. W koncepcji tej odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych odbywa się wraz z całym Kościołem w Wigilię Paschalną⁶⁸.

7. WIERNOŚĆ ZOBOWIĄZANIOM CHRZCIELNYM FUNDAMENTEM SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Sakrament bierzmowania może być udzielany w przypadku osób dorosłych razem z pozostałymi sakramentami inicjacji chrześcijańskiej. W Kościele łacińskim jednak w przypadku osób ochrzczonych w dzieciństwie udzielanie go odkłada się zwykle do wieku rozeznania (ok. 7 roku życia). Konferencje Episkopatu mogą ustalić wiek dojrzały jako bardziej odpowiedni⁶⁹. W Polsce młodzież przystępuje dziś do sakramentu bierzmowania w wieku około 15 lat, czyli już po włączeniu w życie eucharystyczne (po Pierwszej Komunii św.). Ponieważ mamy tu do czynienia z kontynuacją

⁶⁷ Por. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW. Instrukcja *Redemptionis sacramentum* (25 III 2004), Poznań: Pallottinum 2004, n. 87.

⁶⁸ Por. S. HARTLIEB, *Pierwsza Komunia święta. Droga wtajemniczenia w Paschę Chrystusa*, Kraków: Wydawnictwo WAM 1996; P. KULBACKI, *Liturgia w formacji*, s. 329-333; zob. E. MATEJA, *Mistagogia w procesie pomocy rodzicom w przygotowaniu ich dzieci do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej*, w: *Mistagogia a duchowość*, red. A. Żądło, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2004, s. 138-146.

⁶⁹ Por. KPK 889, 891; *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* [= OB], Katowice: Księgarnia św. Jacka 2008, nr 11.

inicjacji chrześcijańskiej, obrzęd przewiduje odnowienie przyrzeczeń chrztu – element mistagogii zakładający pełną już podmiotowość młodzieży wyrażającej swą decyzję⁷⁰. Wersja podana w *Obrzędach bierzmowania* odpowiada pytaniom zamieszczonym w mszale (Wigilia Paschalna) skierowanym indywidualnie i z osobistą odpowiedzią (liczba pojedyncza)⁷¹. Dialog ten zostaje dopełniony konkluzją biskupa, taką jak w *Obrzędach chrztu dzieci*, potwierdzającą, że wyznana wiara jest wiarą Kościoła. Tak jak przy chrzcie dzieci można w pewnych okolicznościach tę formułę zastąpić inną lub odpowiednią pieśnią jednogłośnie wyrażającą wiarę zgromadzonych⁷².

8. ODNOWIENIE PRZYRZECZEŃ CHRZCIELNYCH PRZY INNYCH CELEBRACJACH LITURGICZNYCH

Odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych proponuje liturgiczna księga *Sakramenty chorych*, która opisuje formy liturgicznego duszpasterstwa w odniesieniu do chorych i sposób udzielania im sakramentów: Eucharystii (Msza św., Komunia św., Wiatyk), namaszczenia chorych, sakramentu pokuty i pojednania oraz w nadzwyczajnych sytuacjach bierzmowania⁷³.

Udzielając chorym sakramentów, można posłużyć się aspersioną w obrzędach wstępnych. Pokropieniu święconą wodą chorego i pokoju towarzyszą wówczas słowa kapłana: „Niech ta woda przypomni nam przyjęty chrzest i naszą przynależność do Chrystusa, który nas odkupił przez swoją mękę i zmartwychwstanie”⁷⁴. Księga liturgiczna zawiera Krótki obrzęd błogosławieństwa wody do użytku, gdy istnieje potrzeba wykorzystania go w domu chorego⁷⁵. Obrzędy przewidują obrzęd Odnowienia chrzcielnego wyznania wiary w powiązaniu z udzieleniem Wiatyku⁷⁶. Wówczas „wypada, aby chory, zanim przyjmie Wiatyk, odnowił chrzcielne wyznanie wiary”⁷⁷. Obrzędy podają wzór wprowadzenia kapłana lub szafarza nadzwyczajnego: „Bracie (Siostro), w ważnych chwilach naszego życia odnawiamy wiarę, która nas łączy z Bogiem od naszego chrztu. Aby wyznać wiarę odpowiadaj

⁷⁰ Por. OB 23; CPLB 480

⁷¹ Por. MRDP, s. 178-179

⁷² Por. OChD 59.

⁷³ Por. *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo* [= SCh], Katowice 2010, nr 1-41.

⁷⁴ Por. SCh 57, 91, 127, 162

⁷⁵ Por. SCh Dodatek nr 9-12.

⁷⁶ Por. SCh 28.

⁷⁷ Por. SCh 123b.

na moje pytania”⁷⁸. Zarówno trzy pytania (w formule trynitarnej), jak i odpowiedź są sformułowane w liczbie pojedynczej. Obrzędy wskazują też, że podczas modlitw przy konających „na czole chorego często należy czynić znak krzyża, którym został naznaczony pierwszy raz na chrzcie świętym”⁷⁹. Stosowanie powyższych obrzędów w duszpasterstwie chorych może stanowić jeden z elementów mistagogii sakramentu namaszczenia chorych⁸⁰.

Celebracja sakramentu pokuty formalnie nie jest związana z odnowieniem przyrzeczeń chrzcielnych. Św. Augustyn podkreślał, że chociaż pojednanie dokonuje się prymarnie we chrzcie, to w sakramencie pokuty chrześcijanin dostępuje uleczenia z grzechów popełnionych po chrzcie⁸¹. Koncepcję mistagogii sakramentu pokuty i pojednania przedstawioną przez ks. F. Blachnickiego można odnaleźć w liturgii pierwszego stopnia piętnastodniowych (według 15 tajemnic różańcowych) rekolekcji deuterokatechumenatu⁸². Poszczególne dni rekolekcji zostały ukształtowane według roku liturgicznego. Na etapie korelującym z Triduum Paschalnym i Oktawą Wielkanocy pojawia się istotna sekwencja celebracji liturgicznych. W dniu jedenastym rekolekcji („dzień śmierci Pana Jezusa na Krzyżu”) wieczorem odbywa się celebrowanie Odnowy przymierza chrztu świętego, która jest wzorowana na Wigilii Paschalnej⁸³. Ryt poświęcenia wody i odnowy przyrzeczeń, sformułowanych w liczbie pojedynczej, został zaczerpnięty z mszału⁸⁴. Obrzędy te wprowadzają do porannej Mszy św. w dniu dwunastym („dzień Zmartwychwstania”), której formularz ukazuje misterium zmartwychwstania jako źródło pokoju i pojednania⁸⁵. Następnie tego samego dnia po południu, w nawiązaniu do pierwszego ukazania się Jezusa uczniom wraz z pierwszym darem Zmartwychwstałego – odpuszczeniem grzechów (por. J 20, 21-23), odbywa się celebrowanie sakramentu pokuty i pojednania według *Obrzędu pojednania*

⁷⁸ Por. SCh nr 134, 148, 168, 187

⁷⁹ Por. SCh nr 200.

⁸⁰ Por. P. KULBACKI, *Liturgia w formacji*, s. 501-503.

⁸¹ Por. *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1996, nr 2; B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. III: *Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, Poznań: Pallottinum 2012, s. 133.

⁸² Por. P. KULBACKI, *Rok liturgiczny w rekolekcjach dla służby liturgicznej*, w: *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym. Księga pamiątkowa ofiarowana księdzu profesorowi Bogusławowi Nadolskiemu z okazji 55-lecia Święceń Kapłańskich i 50-lecia pracy naukowej*, red. J. Nowak, Poznań: Wydawnictwo Towarzystwa Chrystusowego „Hlondianum” 2012, s. 406-420.

⁸³ Por. *Podręcznik nabożeństw Oazy Nowego Życia I, II i III stopnia*, Lublin: Wydawnictwo Światło-Życie 1997, s. 26-36.

⁸⁴ Por. MDRP, s. 177-178.

⁸⁵ Por. *Mszał oaz rekolekcyjnych Ruchu Światło-Życie* [za zgodą J. E. Ks. Prymasa kard. Józefa Glempa Nr 358/00/P], Krościenko: Wydawnictwo Światło-Życie 2002, s. 43-44.

wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem⁸⁶. Analogicznie podczas drugiego stopnia piętnastodniowych rekolekcji deuterokatechumenatu zostaje zachowana pedagogia zachowująca kolejność celebracji Odnowienia przymierza chrztu świętego (tym razem powiązana z kilkoma stacjami z katechezą paschalną – *Exodus*)⁸⁷, Mszy św. o tematyce paschalnej⁸⁸ i celebracji sakramentu pokuty i pojednania. Dziś można zauważyć, że taki układ celebracji, uwypuklający temat pierwszego daru miłosierdzia Bożego, jakim jest odpuszczenie grzechów, pozwala na pogłębienie teologii II Niedzieli Wielkanocnej, czyli Miłosierdzia Bożego⁸⁹.

Liturgia sakramentów w służbie komunii nie przewiduje odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych. Przygotowanie do nich zakłada długi proces, wieloletni w przypadku sakramentu święceń czy przynajmniej wielomiesięczny, jak w przypadku sakramentu małżeństwa. Oznacza to, że kandydaci do święceń lub do małżeństwa przechodzą proces odpowiedniej formacji, w którym stawia się im wymaganie sakramentalnej pokuty przed wejściem na eklezjalną drogę służby Kościołowi lub Kościołowi domowemu. Podejmowane są próby, by w procesie formacji związanej z przygotowaniem do owocnego przyjęcia tych sakramentów *explicite* uwzględnić odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych⁹⁰.

Odniesienie do przyrzeczeń chrzcielnych proponowane jest *explicite* przy sprawowaniu zgodnie z Rytuałem Rzymskim liturgii egzorcyzmów⁹¹. Na etapie poprzedzającym główną formułę egzorcyzmu większego liturgia przewiduje Symbol wiary albo odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Jeśli ma być odmawiany Symbol, egzorcysta mówi: „Nasza wiara jest zwycięstwem, jakie odnosimy nad światem”, a następnie wszyscy odmawiają Skład Apostolski albo *Credo* nicejsko-konstantynopolitańskie⁹². Starożytni pisarze w recytacji Symbolu widzieli swoisty rodzaj modlitwy egzorcyzmu⁹³. Przy odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych egzorcysta mówi: „Odnówmy przyrzeczenia chrztu świętego, przez które kiedyś wyrzekliśmy się szatana i jego

⁸⁶ *Obrzędy pokuty*, nr 49-60.

⁸⁷ Por. *Podręcznik nabożeństw*, s. 37-54.

⁸⁸ Por. *Mszał oaz rekolekcyjnych*, s. 65-66.

⁸⁹ Por. MDRP, s. 192-193; *Lekcjonarz mszalny*, t. II, s. 272-280.

⁹⁰ Por. P. KULBACKI, *Katechumenat przedmałżeński narzeczonych*, „Studia Pastoralne” 5 (2009), nr 5 s. 144.

⁹¹ *Rytuał Rzymski. Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne* [= EMB], Katowice: Księgarnia św. Jacka 2002.

⁹² Por. EMB 54-55

⁹³ Por. P. TOWAREK, *Egzorcyzm. Historia, liturgia, teologia*, Olsztyn: Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” 2013, s. 167.

uczynków oraz przyrzekaliśmy służyć Bogu w świętym Kościele katolickim”⁹⁴. Następnie zadaje pytania: Czy wyrzekasz się szatana?, czy wyrzekasz się wszystkich jego uczynków?, czy wyrzekasz się wszystkich jego zwodniczych obietnic?. Pytania mogą mieć formę taką jak w mszale podczas Wigilii Paschalnej i w *Obrzędach wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych*⁹⁵. Kolejne pytania dotyczą wyznania wiary w formule trynitarnej zaczerpniętej z mszału. Pytania i odpowiedzi dawane przez wszystkich są formułowane w liczbie pojedynczej. Odniesienie posługi egzorcyzmowania do formacji katechumenalnej (egzorcyzmy mniejsze) pozwala na właściwe rozumienie tej posługi w chrzcielnym misterium wyzwolenia człowieka⁹⁶.

*

Analiza posoborowych ksiąg liturgicznych prowadzi do wniosku, że posoborowy zwrot ku duchowości chrzcielnej znalazł odbicie nie tylko w przywróceniu katechumenatu, ale także w korelacji z nim liturgii Wielkiego Postu. Kościół odnawia uroczyscie co roku przyrzeczenia chrzcielne swoich wiernych w Wigilię Paschalną. Także inne czynności liturgiczne zostały powiązane z aktualizacją decyzji wyrażonej przy zawarciu przymierza chrzcielnego. Dowartościowanie tego obrzędu powinno stanowić ważny element stałej troski o nadawanie formacji pastoralno-liturgicznej charakteru mistagogicznego, aby chrzest coraz bardziej owocował w życiu wiernych⁹⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1988.
Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2002.
Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2008.
Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2009.
Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Poznań: Pallottinum 2010.
Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2010.

⁹⁴ EMB nr 54

⁹⁵ Por. MRDP 177-178; OChWD 217 Formuła C.

⁹⁶ Por. P. KULBACKI, *Wychowanie do walki z szatanem w ruchach religijnych*. w: *Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2007, s. 247-250.

⁹⁷ Por. S. ARASZCZUK, *Permanenna formacja liturgiczna*, w: *Reforma i odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II*, (Studia liturgiczne 9), red. Cz. Krakowiak, W. Pałęcki, Lublin: TN KUL 2013, s. 120-124.

*

- ARASZCZUK S.: Permanentna formacja liturgiczna, w: Reforma i odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II, (Studia liturgiczne 9), red. Cz. Krakowiak, W. Pałęcki, Lublin: TN KUL 2013, s. 113-124.
- AUGÉ M.: Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele, przeł. K. Stopa, Kraków: Wydawnictwo „Homo Dei” 2013.
- BLACHNICKI F.: Katechumenat drogą dojrzewania, w: TENŻE, Sympatycy czy chrześcijanie? Katechumenat na dzisiejszą godzinę, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie Instytutu im. ks. Franciszka Blachnickiego 2003.
- GŁOWACKI Z.: Dlaczego sakramenty potrzebują wiary?, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 2 (58) (2011), s. 43-54.
- KRAKOWIAK Cz.: Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013.
- KULBACKI P.: Dwustopniowy obrzęd chrztu dzieci, w: *Quod itaque Redemptoris nostri conspiciendum fuit, in sacramenta transivit*. Sakramenty w misterium Kościoła. Księga dedykowana Księdzu Profesorowi Czesławowi Krakowiakowi z okazji siedemdziesiątych urodzin, red. B. Migut, Z. Głowacki, W. Pałęcki, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s.271-282.
- KULBACKI P.: Liturgia w formacji człowieka ku wolności, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, s. 405-517.
- KULBACKI P.: The memory of baptism in the introductory rites of the Holy Mass, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015) nr 8 s. 57-70.
- KULBACKI P.: Wychowanie do walki z szatanem w ruchach religijnych, w: Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła, red. A. Żądło, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2007, s. 243-255.
- PAŁĘCKI W.: Pytanie o liturgię. Misterium liturgii w życiu Kościoła, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 59-62.
- ŻADŁO A.: Wciąż nieodkryte bogactwa posoborowej liturgii Kościoła, w: Reforma i odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II, (Studia liturgiczne 9), red. Cz. Krakowiak, W. Pałęcki, Lublin: TN KUL 2013, s. 61-79.

MISTAGOGICZNY CHARAKTER ODNOWIENIA PRZYRZECZEŃ CHRZCIELNYCH

Streszczenie

Posoborowy zwrot ku duchowości chrzcielnej wyraża się między innymi w dowartościowaniu w różnych okolicznościach obrzędu odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych. W pierwszych wiekach sama obecność katechumenów podczas pierwszej części liturgii niedzielnej oraz ryt ich odesłania przypominały o centralnej roli przymierza chrztu w życiu chrześcijanina. Nawiązywał do tego dawny podział na mszę katechumenów i mszę wiernych. Dziś Kościół nawiązuje do chrztu w niedzielnej aspersioni.

W cyklu roku liturgicznego okres przygotowania paschalnego (Wielkiego Postu) stwarza paralelną ścieżkę formacji katechumenów i towarzyszących im wiernych Kościoła. Podczas Wigilii Paschalnej, stanowiącej centrum roku liturgicznego i podstawowy termin chrztu katechumenów, cały Kościół odnawia przyrzeczenia chrzcielne. Rodzice i chrzestni odnawiają je także przy chrzcie dzieci, a młodzież – przy przyjmowaniu bierzmowania. Także udzielanie Wiatyku powinno być poprzedzone odnowieniem wyznania wiary. Odnowienie przyrzeczeń chrztu świętego przewiduje rytuał podczas sprawowania egzorcyzmów większych. Typiczne wydania posoborowych ksiąg liturgicznych podają tekst zadawanych pytań i sugerując odpowiedzi w *singu-*

laris wskazują na personalistyczny wymiar odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych. Odnowianie przyrzeczeń chrzcielnych stanowi element permanentnej mistagogii sakramentu chrztu.

Słowa kluczowe: liturgia; chrzest; przyrzeczenia chrzcielne; Wigilia Paschalna; sakramenty; mistagogia.